

TEISMINĖS VALDŽIOS AUTORITETO APSAUGA ŽINIASKLAIDOJE

Dr. Edita Žiobienė

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 46
Elektroninis paštas ktk@ltu.lt

Pateikta 2004 m. kovo 15 d.

Parengta spausdinti 2004 m. rugsėjo 15 d.

Pagrindinės sąvokos: teismo nepriklausomybė, teismo autoriteto apsauga, žodžio laisvė, kritikos ribos, atskiroji nuomonė, viešieji asmenys, privatūs asmenys, viešieji debatai.

S a n t r a u k a

Teisminės valdžios nepriklausomybė ir žodžio laisvė yra dvi konstitucinės vertybės, kurias būtina gerbti, todėl reikia surasti patį geriausią jų balansą. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio 2 dalis numato išskirtinį pagrindą riboti žodžio laisvę, kad būtų garantuotas teisminės valdžios autoritetas ir nešališkumas. Europos Žmogaus Teisių Teismas išplėtė žodžio laisvės ir teisminės valdžios autoriteto apsaugos santykio aiškinimą. Pagrindiniai 10 straipsnio, įtvirtinančio žodžio laisvę, interpretavimo principai taikomi ir justicijoje, t. y. jei visuomenei reikšmingas nacionalinio teismo sprendžiamas klausimas, jai turi būti suteikta galimybė sužinoti rūpimą tiesą.

Teismų nepriklausomybė

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis nustato, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstatavo, kad „teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos.“ Šiame nutarime taip pat pabrėžta, kad demokratinėje teisinėje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

Pasak E. Kūrio, ši išskirtinė teismo funkcija suponuoja teisėjo ir teismų nepriklausomybę, kuri yra ne savitikslių, bet būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga, vienas iš svarbiausių teisingumo vykdymo principų, fundamentalus demokratinės valstybės bruožas [1, p. 249–250]. Ši nuostata rodo, jog niekas negali trukdyti teismui ir teisėjui atlikti savo funkcijų, t. y. vykdyti teisingumo.

Deja, pasak V. Pakalniškio, teismų nepriklausomybė dažnai suvokiama kaip teisėjo privilegija, o ne kaip teisingumo įgyvendinimo priemonė, užtikrinanti objektyvų ir teisingą teismo sprendimą [2, p. 59].

Teisminės valdžios ir visuomenės santykiai sudėtingi ir nuolat kintantys. Warrenas E. Burgeris teigia, kad teismų nepriklausomybė ir žodžio laisvė yra tarpusavyje susiję ir vienas kitą lemiantys [3, p. 11]. Skirtingai nei kitos valdžios, teisminė valdžia yra pasyvi visuomenės nuotaikų stebėtoja ir turi ribotas galimybes kreiptis į visuomenę, ką nors pareikšdama ar komentuodama. Ir įstatymų leidžiamosios, ir vykdomosios valdžios atstovai ne tik dalyvauja kasdieniniame valstybės valdyme, bet ir savo veiklą komentuoja žiniasklaidai, o jei ši išplatiną netinkamą ar klaidingą informaciją, politikai gali pareikšti savo komentarus. Teisminės valdžios atstovai savo vykdomo teisingumo nekomentuoja, o žiniasklaida teismui skiria daug dėmesio ir, informuodama apie jo veiklą, kuria visuomenės nuomonę [4, p. 19]. Deja, informacijai apie teismo veiklą žiniasklaida taiko tuos pačius principus: atsižvelgia į visuomenės poreikį žinoti ir ieško netikėtų sensacingų įvykių. Žiniasklaidos specialistas A. Mankevičius teigia, jog „kalbant apie teisėtumą, tai gali būti tik visuomenėje atgarsio sulaukiantis nusikaltimas ar nusikaltėlio teismas. Dar geriau, jeigu toks teismas priėmė nuosprendį, kurį žiniasklaida gali įvertinti kaip neteisingą (...). Retai žiniasklaidoje rasime informacijos, kad teismas vyko taip, kaip ir turėjo, nes tada nėra sensacijos, o tai nuobodu, nors specialistai dirbo profesionaliai“ [5, p. 11].

Tačiau visuomenės dėmesys teisminės valdžios darbui yra būtinas, nes pasak prof. T. Birmontienės, teisminės valdžios profesionalumas, sutikimas su visuotinai pripažintais demokratiniiais reikalavimais – tai būtina sąlyga, kad ji galėtų vykdyti jai priskirtą teisingumą [3, p. 11].

Teisminės valdžios autoriteto apsauga Europos Žmogaus Teisių Teisme

Europos žmogaus teisių konvencijos institucijų sprendimai dėl teisėjų kritikos yra objektyvūs ir sektini, nes jie, nors ir remiasi valstybių narių standartais, tačiau išlaiko tam tikrą neutralitetą ir objektyvumą labiau nei valstybių narių teismai.

Konvencijos autoriai 10 straipsnio antroje dalyje numatė išskirtinį pagrindą riboti žodžio laisvę, kad būtų garantuoti teisminės valdžios autoritetas ir nešališkumas. Europos Žmogaus Teisių Teismas išplėtė žodžio laisvės ir teisminės valdžios autoriteto apsaugos santykio aiškinimą. Pagrindiniai 10 straipsnio interpretavimo principai taikomi ir justicijoje, t. y. jei visuomenei reikšmingas nacionalinio teismo sprendžiamas klausimas, jai turi būti suteikta galimybė sužinoti rūpimą tiesą [6; 7]. Pirmojoje *Sunday Times* byloje [6], kurioje Europos Žmogaus Teisių Teismui buvo iškeltas teisinis klausimas, ar buvo būtina nacionaliniam teismui uždrausti spausdinti straipsnį apie nagrinėjamą bylą, Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, kad diskusijos laisvė visuomenėje yra būtina. Byloje *Weber v. Switzerland* [8] Teismas nusprendė, kad pareiškėjo nuteisimas už tai, kad jis spaudoje konferencijoje prasiitarė, jog pateikė kriminalinį skundą dėl teisėjo, tiriančio bylą, piktnaudžiavimo, nebuvo būtinas demokratinėje visuomenėje apsaugoti teisminės valdžios autoritetą ir nešališkumą. Tai kaip tik sukėlė kitų asmenų baimę kritikuoti teisinę Šveicarijos sistemą.

Netiesioginė teismų darbo kritika yra leistina pagal Konvencijos 10 straipsnį [9]. Tačiau reikėtų atskirti individualaus teisėjo kritiką ir jo darbo kritiką – joms Europos Žmogaus Teisių Teismas numato daug siauresnes ribas, be to, visada yra atsižvelgiama į valstybės atsakovės vertinimo ribas (angl. *margin of appreciation*). Byloje *Barfod v. Denmark* [10] Grenlandijos Aukščiausiojo Teismo kolegija, kurią sudaro profesionalus teisėjas ir du taikos teisėjai, atmetė skundą, kuriame buvo prašoma panaikinti Grenlandijos vyriausybės sprendimą dėl naujos mokesčių struktūros Danijos piliečiams, dirbantiems Grenlandijoje esančiose JAV bazėse. Barfodas vietiniame laikraštyje išspausdino straipsnį, kuriame teigė, kad šioje byloje sprendimą priėmę taikos teisėjai pažeidė Danijos Konstitucijos 62 straipsnio nuostatą, nes,

jo manymu, taikos teisėjai, eidami taip pat ir vietinės valdžios tarnautojų pareigas¹, negalėjo būti nepriklausomi ir nešališki bylos nagrinėjimo procese. Barfodas buvo nuteistas už dviejų taikos teisėjų įžeidimą ir jų vardo žeminimą. Kreipdamasis į Konvencijos institucijas, pareiškėjas iškėlė teisinį klausimą: ar jo žodžio laisvės apribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje? Siekdamas pagrįsti savo peticiją, pareiškėjas argumentavo, kad jo kritiškos pastabos iškėlė visuomenei svarbų klausimą ir buvo susijusios ne su teisėjų asmenybėmis, o su teisminės valdžios trūkumais. Tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas šioje byloje nenustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo, nes pareiškėjo straipsnyje pateikti kaltinimai buvo šmeižikiški, be įrodymų ir nevaidino svarbaus vaidmens formuodami viešąją nuomonę, vertą teisinės apsaugos demokratinėje visuomenėje.

Teisėjų autoriteto apsaugos klausimas buvo iškilęs ir byloje *De Haes and Gijssels v. Belgium* [11]. Europos Žmogaus Teisių Teismas, pakartojęs nuostatą, kad nacionaliniai teismai, kaip justicijos garantas, turi būti apginti nuo destruktivių antpuolių, pabrėžė tai, kad straipsniuose, kaltinančiuose teisėjus tendencingumu ir šališkumu, buvo analizuojamos bylos, nagrinėjusios pono X vaikų areštą, aplinkybės, be to, buvo pateikti ekspertų patarimai, kaip elgtis, kad būtų apsaugoti vaikų interesai. Šiame sprendime Teismas konstatavo, kad žurnalistų teisė reikšti savo nuomonę apima ir tam tikro laipsnio faktų hiperbolizavimą, jeigu tai nepažeidžia Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatytų šios teisės įgyvendinimo ribų. Teisė skleisti informaciją visuomenės informavimo srityje, taip pat ir spaudoje, apima ir teisę vartoti tam tikras lingvistines bei literatūrines išraiškos priemones, kuriomis pateikiama informacija abstrahuojama arba koncentruotai reziumuojama, jeigu šių lingvistinių ir literatūrinių priemonių vartojimu neperžengiamos ribos, t. y. jeigu jomis naudojamosi sąžiningai, nesiekiami įžeisti ar pažeminti asmens, apie kurį rašoma. Todėl pareiškėjams pritaikyta baudžiamoji atsakomybė neatitiko būtinumo kriterijų demokratinėje visuomenėje.

Visiškai priešingas sprendimas buvo priimtas byloje *M. Pager & J. Oberschlick v. Austria* [12]. Žurnalistas M. Pageris J. Oberschlicko leidžiamame žurnale „Forum“ išspausdino straipsnį „Dėmesio! Pikti teisėjai!“ (vok. „Achtung! Scharfe Richter!“). Trylikoje žurnalo puslapių buvo pateikiama Vienos apygardos baudžiamojo teismo (vok. *Landergericht für Strafsachen*) teisėjų, ypač teisėjo J., darbo kritika.

Autorius teigė, jog kiekvienas kaltinamasis traktuojamas kaip nusikaltėlis. Kiekvienas iš užsienio atvykęs asmuo sulaikomas teismo salėje, nes teisėjai taip užsitikrina, kad šis nepabėgtų. Kaltinamųjų protestai, kad jie nekalti, teisėjų suprantami kaip kaltės nepripažinimas, todėl yra skiriamos griežčiausios bausmės. Liguistas teisėjų jautrumas teismo posėdžių salę paverčia kovos lauku: teisiამasis, nors minimaliai įžeidęs jų išdidumą, vietoj teisingo įrodymų įvertinimo gauna papildomų įkalinimo metų arba praranda galimybę atidėti bausmę.

Be to, M. Pageris aprašo savo paties įspūdžius, patirtus teismo posėdžių salėje. Daug dėmesio autorius skyrė teisėjų elgesiui, ypač pabrėžė teisėjo J. žeminančius įžeidinėjimus. Autorius taip pat pateikė pavyzdį, kaip teisėjas J. nutraukė advokato K. kalbą: „Kalbėkite trumpiau (...), aš jau priėmiau sprendimą.“ Straipsnyje pateikta ir daugiau M. Pagerio įspūdžių iš bylų nagrinėjimo proceso.

Remiantis teisėjo J. kreipimusi, buvo iškelta baudžiamoji byla dėl šmeižto. Nacionaliniai teismai pripažino žurnalistą M. Pagerio ir žurnalo leidėjo J. Oberschlicko kaltę bei paskyrė baudas. M. Pageris ir J. Oberschlickas kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą, teigdami, kad Austrijos teismai pažeidė jų žodžio ir saviraiškos laisvę. Europos Žmogaus Teisių Teismas, pripažindamas, jog Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis gina ne tik palankią, bet ir šokiruojančią bei įžeidžiančią informaciją, pabrėžė „ypatingą teisminės valdžios misiją demokratinėje visuomenėje“. Taigi šioje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, jog Austrijos nacionalinių teismų taikytas M. Pagerio žodžio laisvės ribojimas turėjo teisėtą tikslą – apsaugoti teismų autoritetą ir nešališkumą – ir buvo būtinas demokratinėje visuomenėje.

¹ Vienas taikos teisėjas buvo muziejaus direktorius, o kitas – konsultantas urbanistikos klausimais.

Vis dėlto įdomu tai, kad sprendimas buvo priimtas nedidele balsų persvara: penki teisėjai balsavo „už“, o trys – „prieš“.

Teisėjas Martensas *Atskirojoje nuomonėje* pareiškė keletą labai svarbių pastabų [12]. Teisėjo Martenso nuomone, teismo dauguma neatsižvelgė į teisės ribojimo doktriną, todėl nusprendė, kad žodžio laisvės ribojimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje. Teisėjas atkreipė dėmesį, jog M. Pageris, smalsumo vedinas, ne tik išėikvojo daug laiko ir energijos, siekdamas įsitikinti sociologų aprašytų reiškinių tikrumu, bet ir buvo sąžiningai šokiruotas dėl nustatytų faktų. Mat sociologai buvo pateikę Vienos ir kitų Austrijos teismų jurisprudencijos skirtumus: Vienos apygardos baudžiamasis teismas kardomąjį kalinimą taikė daug lengviau ir dažniau, o jo paskiriamos bausmės buvo beveik du kartus griežtesnės nei bausmės, skiriamos kitų Austrijos teismų.

Teisėjas Martensas įsigilino į tai, kad M. Pageris po šešių mėnesių tyrimo akivaizdžiai įsitikino, kad Vienos apygardos baudžiamojo teismo jurisprudencijos išskirtinumas susijęs su pačių teisėjų asmenybėmis. Be to, M. Pageris savo straipsnyje pabrėžė, kad šie teisėjai savo funkcijas atlieka ilgai ir niekieno nekontroliuojami. Taigi teisėjas Martensas teigė, jog „ši M. Pagerio pastaba yra reikšminga ir teisinga, todėl derėjo į ją atsižvelgti.“ Be to, teisėjas teigė, kad M. Pagerio straipsnyje buvo nagrinėjami visuomenę dominantys klausimai, o „Forum“ žurnalas buvo skirtas inteligentijai. Tad, teisėjo nuomone, M. Pagerio straipsnio išspausdinimas žurnale, skirtame intelektualams, sugebantiems vertinti ir analizuoti, be to, aplinkybė, jog autorius tyrinėjo visuomenę dominančią problemą ir atskleidė skandalingą Austrijos baudžiamųjų teismų veiklą, kelia rimtų abejonių dėl būtinybės apriboti M. Pagerio žodžio laisvę.

Taigi Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas bei teisėjo Martenso atskiroji nuomonė rodo, kokios svarbios yra žodžio laisvės apsaugos ir teisėjų autoriteto bei nešališkumo apsaugos vertybės ir kaip svarbu rasti pačią sąžiningiausią jų pusiausvyrą. Vis dėlto norėjęsi pabrėžti, kad šios bylos sprendimas galėtų būti ir kitoks, t. y. atitinkantis teisėjo Martenso atskirąją nuomonę, tačiau M. Pagerio straipsnyje buvo nemažai šmeižikiškų teiginių, susijusių su teisėju J. ir kitais teisėjais, o tai yra neleistina.

Bylose *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland* [13] ir *Janowski v. Poland* [14] Europos Žmogaus Teisių Teismas nagrinėjo leistinas teisėsaugos pareigūnų kritikos ribas.

Byloje *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland* buvo sprendžiama, ar rašytojo Thorgeirsono išspausdinti du straipsniai, kritikuojantys Reikjaviko policijos brutalumą, atitinka žodžio laisvės demokratinėje visuomenėje principą. Pirmasis Thorgeirsono straipsnis buvo atviras laiškas Islandijos teisingumo ministrui. Jame rašytojas nepagailėjo šiurkščių epitetų (pvz., „sadištai“, „uniformuoti žvėrys“) policijos pareigūnams, siekdamas įtikinti teisingumo ministrą, kad būtina nedelsiant atlikti nepriklausomą viešosios nuomonės tyrimą apie policijos brutalumą. Antrasis straipsnis – tai rašytojo atsakas į TV programą, kurioje Reikjaviko policijos asociacijos prezidentas įžeidė Thorgeirsoną. Pasak rašytojo, tokie aukšto rango policijos pareigūno veiksmai iliustruoja „mūsų policijos įvaizdį visuomenėje: gąsdinimai, klasta, neteisėti veiksmai, prietarai, nesitvardymas ir kompetencijos stoka.“

Netrukus po šių straipsnių pasirodymo spaudoje Reikjaviko policijos asociacija inicijavo baudžiamąjį persekiojimą dėl neįvardytų policijos pareigūnų garbės ir orumo įžeidimo. Nacionaliniai teismai skyrė Thorgeirsonui piniginę baudą už nusikaltimą, įvykdytą prieš valstybės pareigūnus. Kreipdamasis į Europos Žmogaus Teisių Teismą, pareiškėjas iškėlė teisinį klausimą: ar jo nuteisimas už aštrią teisėsaugos pareigūnų kritiką nepažeidžia jo išraiškos laisvės, kurią užtikrina Konvencijos 10 straipsnis? Teismas konstatavo, kad įžeidūs kritikos žodžiai neperžengia leistinių nuomonės reiškimo laisvės ribų, kadangi pareiškėjo rašiniai parodė labai opią visuomenės problemą. Be to, Teismas pabrėžė, kad valstybės įsikišimas į pareiškėjo išraiškos laisvės realizavimą ne tik neproporcingas jos siekiamiems tikslams ir nebūtinai demokratinėje visuomenėje, bet jame galima įžvelgti valstybės ketinimą užkirsti kelią viešiesiems debatams visuomenei opiais klausimais.

Byloje *Janowski v. Poland* žurnalistas taip pat buvo nuteistas už teisėsaugos pareigūnų garbės ir orumo įžeidimą. Janowskis, gindamas gatvės prekeivių interesus, pavadino savivaldybės policijos pareigūnus „nerangiais“ (lenk. *cwoki*) ir „kvailiais“ (lenk. *glupki*). Nacionaliniai teismai už žodinių valstybės pareigūnų įžeidimą ir trukdymą jiems eiti tarnybines pareigas Janowskiui skyrė baudą. Kreipdamasis į Europos Žmogaus Teisių Teismą, žurnalistas prašė nustatyti, ar teisėtai valstybė apribojo jo nuomonės reiškimo laisvę, nuteisdama jį už aštrią policijos pareigūnų kritiką. Teismas konstatavo, kad valstybė nepažeidė Konvencijos 10 straipsnio, nes jos tikslai buvo teisėti – užtikrinti, kad pareigūnai galėtų netrukdomi eiti pareigas, ir apginti policijos pareigūnų reputaciją.

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai yra priešaringi, tačiau tokios skirtingos nuomonės reiškimo dėl teisėsaugos pareigūnų laisvės ribos buvo nustatytos dėl kelių priežasčių. Pirmą, lemiamą vaidmenį Europos Žmogaus Teisių Teismo vertinimuose suvaidino motyvai, paskatinę pareiškėjus stoti į konfrontaciją su policijos pareigūnais. *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland* byloje pareiškėjas, skatinamas pilietinės pareigos, siekė parodyti viešąją nuomonę apie iškilusią problemą ir pasiūlyti valdžiai tos problemos sprendimo būdą. O *Janowski v. Poland* byloje pareiškėjas, nors taip pat veikė gindamas trečiųjų asmenų interesus, tačiau išreiškė savo paties subjektyvų suvokimą apie policijos veiksmų neteisėtumą. Antra, *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland* byloje griežta kritika ir užgaulus tonas buvo skirti nepersonifikuotai policijai, o *Janowski v. Poland* byloje – konkrečiai tam tikriems policijos pareigūnams, kurių kritikos ribos yra daug siauresnės. Trečia, Islandijos rašytojas komentavo visuomenės požiūrį į jau įvykusias policijos brutalumo akcijas, o lenkų žurnalistas įžeidinėjo policijos pareigūnus, trukdydamas jiems eiti pareigas.

Įvertinus aukščiau išvardytas priežastis, prieinama prie išvados, kad leistinos teisėsaugos pareigūnų kritikos ribos yra platesnės, kai toji kritika yra viešųjų debatų visuomenei opiais klausimais dalis. Taigi nuomonės reiškimo laisvė turi tilpti į šiek tiek platesnius nei privataus asmens kritikos ir siauresnius nei politiko kritikos rėmus.

Teisminės valdžios autoriteto apsauga Lietuvoje

Vertinant teismų ir žiniasklaidos santykius Lietuvoje, išskirtinos dvi pagrindinės problemos: žiniasklaidos pateikiamos informacijos objektyvumas ir teismų darbo viešumas.

Neretai, informuojant apie teismų darbą, pažeidžiamas vienas iš esminių teisinės valstybės principų: visuomenės nuomonės apie teismų darbą pagrindas gali būti tik aukštesniųjų teismų išvados, o ne išankstiniai nekvalifikuotų ar suinteresuotų asmenų vertinimai. Išankstinė kritika, pareikšta nelaukiant aukštesniųjų teismų sprendimų ir nežinant, ar teismas tikrai priėmė neteisėtą sprendimą, paprastai suponuoja išankstinę visuomenės nuomonę, kad teismas pasielgė neteisingai. Po kurio laiko paaiškėja, kad teismas kritikuotas nepagrįstai. Kyla pavojus, kad nesiimdami ryžtingų ir neatidėliotinių priemonių išvengti išankstinės ir daugeliu atvejų nepagrįstos kritikos ar kitokio spaudimo, teismai gali pradėti priiminėti neįrodymais ir įstatymais pagrįstus, o populistinius, visuomenės nuomonę atitinkančius sprendimus.

Teismų uždarumas ir vengimas paaiškinti žiniasklaidai ir visuomenei priimtus sprendimus ar kai kurias aplinkybes, turėjusias įtaką jų priėmimui ir neįrašytas lakoniškuose teismo dokumentuose, taip pat neapsaugo teismo autoriteto. Reikalavimai teismų sprendimuose (nuosprendžiuose) išdėstyti absoliučiai visas aplinkybes, turėjusias įtaką teismo sprendimams, neretai yra tik teoriniai samprotavimai – dažnai psichologiniai ir kiti aspektai lieka nepaminėti. Todėl sprendimo glaustumas ir lakoniškumas, dažnai ir žiniasklaidos diletantiškumas sudaro sąlygas tarpti abejonėms ir nepasitikėjimui dėl teismo darbo.

Joks teismo dokumentas neprilygs tiesioginio bendravimo teikiamoms galimybėms, kai žiniasklaidoje galima pateikti paaiškinimą visuomenei ir padėti suprasti tikruosius priimtų sprendimų motyvus. Deja, Teisėjų etikos taisyklės draudžia teisėjui komentuoti priimtus

sprendimus. Manychiau, tokiu atveju reiketu, kaip ir Vokietijos teismams, steigti spaudos atstovo pozicija kiekviename teisme, kad nors taip ziniasklaida, kartu ir visuomenė, suzinotu tikra teismo sprendima ir visus jo motyvus.

Taciau, nagrinejant pagrindines problemas, ziniasklaidos pateikiamos informacijos objektyvuma ir teismu darbo viesuma, butina atkreipti demesi į ziniasklaidos itaka nepriklausomo ir nesališko teismo darbui.

Byloje *A. Butkevičius v. Lithuania* [15] Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, kad nekaltumo prezumpcija yra vienas iš nepriklausomo ir nesališko teismo elementu, kuriuos garantuoja Konvencijos 6 straipsnis. Šioje byloje buvo svarstomi Seimo pirmininko pareiskimai didziosiuose šalies laikraščiuose apie tai, kad jis neturjs abejonių dėl A. Butkevičiaus kaltės, kad Centro ir Naujosios Sąjungos partijos bando gelbėti kyšio ėmėją vaizduodami jį kaip auką, taip pat buvo svarstomas Generalinio prokuroro pareiskimas „Lietuvos Ryte“ apie tai, kad esą jis turjs pakankamai įrodymų, jog A. Butkevičius įvykdė nusikaltimą. Valstybės atstovas teigė, kad tokie pareigūnų pareiskimai yra susiję su jų teise informuoti visuomenę apie įvykius, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas atsižvelgė į tą aplinkybę, kad šie pareiskimai buvo pareikšti vos praėjus keletui dienų po A. Butkevičiaus sulaikymo, todėl traktuotini ne kaip visuomenės informavimas apie tyrimą ar jo eigą, o kaip tiesioginis pareiskėjo kaltinimas padarius nusikaltimą. Be to, teismas atsižvelgė ir į tą faktą, kad Seimo pirmininkas spaudoje viešai apkaltino pareiskėją kyšio paėmimu – šis kaltinimas formavo visuomenės nuomonę. Beje, priimdamas sprendimą šioje byloje, Europos Žmogaus Teisių Teismas rėmėsi byla *H. Daktaras v. Lithuania* [16], kurioje buvo pabrėžta, kad nekaltumo prezumpcija gali pažeisti ne tik teismas ar teisėjas, bet ir kitos valdžios institucijos, kartu ir prokurorai. Šioje byloje buvo svarstomi Generalinio prokuroro teiginiai, kad pareiskėjas yra „vienas iš nusikalstamo pasaulio lyderių“ ir „jo kaltė įrodyta“. Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, jog šie pareiskimai kelia teisės ir faktų aiškinimo klausimų, kurių sprendimas priklauso nuo bylos nagrinėjimo. Vis dėlto Europos Žmogaus Teisių Teismas šią skundo dalį atmetė, tačiau, kaip matėme byloje *A. Butkevičius v. Lithuania*, buvo nuspręsta, jog išankstiniai Generalinio prokuroro pareiskimai pažeidė nepriklausomo ir nesališko teismo principą.

Stebina tai, kad Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje nerasime jokio nacionalinio teisės akto, saugančio teismo ir teisėjo autoritetą bei nesališkumą. Minėtose bylose analizuojami atvejai, kai politikai ar kiti pareigūnai bandė paveikti teismo sprendimus, tačiau gali ir kiti būdai trukdyti teismo darbui. Pavyzdžiui, 1998 m. spalio mėnesį dienraštis „Lietuvos rytas“ nemažai publikacijų sensacingai pateikė informaciją apie kardomosios priemonės skyrimą asmeniui, įtariamam padarius sunkų nusikaltimą. Teisėja, nagrinėjusi kardomosios priemonės taikymo klausimą, nusprendė suėmimą pakeisti namų areštu. To užteko, kad žurnalistai pakenktų teisėjos reputacijai. Jie netgi dar paryškino tam tikras detales, pavyzdžiui: „stažuotės į Paryžių išvakarėse teisėja pakeitė kardomąją priemonę“ [17, p. 1–2] arba „prieš kelerius metus jai jau buvo iškelta drausminė byla“ [18, p. 1]. Deja, žurnalistai nesidomėjo, kaip baigėsi ta drausminė byla, nesidomėjo ir tuo, kaip baigėsi jų išprovokuota drausminė byla. Dėl šio žiniasklaidos sensacingo skandalo atsistatydino Vilniaus apygardos teismo pirmininkas, o minėtai teisėjai buvo iškelta drausminė byla. Nors ir pats įtariamasis, ir vėliau dienraštis pripažino, kad tardymas buvo vilkinamas ir kad vėliau kardomoji priemonė buvo pakeista į suėmimą tik tada, kai buvo pateikta papildomų įrodymų, tačiau teisėjos ir teismo reputacijai visuomenėje buvo pakenkta. Be to, tokie „maišymai su purvais“ teisėjui gali kainuoti ir karjerą.

Išvados

Nei žodžio laisvė, nei teismų nepriklausomybė nėra prioritetinės viena kitai konstitucinės vertybės. Ieškant geriausio jų balanso, butina atsižvelgti į kiekvieną konkrečią situaciją ir stengtis išvengti šių vertybių įgyvendinimo, kuriai nors pakenkiant.

Žiniasklaidos pareiga – informuoti visuomenę svarbiais klausimais, kartu ir apie teismų sprendimus, teismų pareiga – suteikti kuo konkretesnės ir išsamesnės informacijos žiniasklaidai, kad būtų išvengta sensacingų spekuliacijų, diletantizmo ar teisinio nihilizmo.

Žiniasklaida turi teisę kritikuoti teismų ir teisėjų darbą, tačiau būtina gerbti teismų ir teisėjų nepriklausomybę ir autoritetą. Nors ši nuostata yra įtvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje, vis dėlto būtina priimti Teismų įstatymo pataisą, reglamentuojančią teisėjo ir teismo autoriteto bei nešališkumo apsaugą, numatančią atsakomybę už šiuos pažeidimus.

LITERATŪRA

1. **Kūris E.** Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai // Lietuvos konstitucinė teisė / Birmontienė T. ir kt. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
2. **Pakalniškis V.** Dėl teisminės valdžios šaltinio ir jos veiksmingumo // Konstitucija, žmogus, valstybė: Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998.
3. **Birmontienė T.** Įžanginis žodis // Teisminė valdžia ir visuomenė: Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
4. **Valančius V.** Ar teismas gali patikti visiems? // Teisminė valdžia ir visuomenė: Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
5. **Mankevičius A.** Ar pateikiant visuomenei informaciją įmanoma išvengti subjektyvumo // Teisminė valdžia ir visuomenė: Konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
6. **Byla** Sunday Times v. United Kingdom. 1979. No. 1. Series A. 30. <http://www.echr.coe.int>
7. **Byla** Sunday Times v. United Kingdom. 1992. No. 2. Series A. 217. <http://www.echr.coe.int>
8. **Byla** Weber v. Switzerland. 1990. Series A. 77. <http://www.echr.coe.int>
9. **Bylos** Sunday Times v. United Kingdom, Observer and Guardian v. United Kingdom. 1992. Series A. 216. <http://www.echr.coe.int>
10. **Byla** Barfod v. Denmark. 1989. Series A. 149. <http://www.echr.coe.int>
11. **Byla** De Haes & Gijssels v. Belgium. 1997. Series 25. <http://www.echr.coe.int>
12. **Byla** M. Pagar & J. Oberschlick v. Austria. 1995. <http://www.echr.coe.int>
13. **Byla** Thorgeir Thorgeirson v. Iceland. 1992. <http://www.echr.coe.int>
14. **Byla** Janowski v. Poland. 1999. <http://www.echr.coe.int>
15. **Byla** A. Butkevčius v. Lithuania. 2002. <http://www.echr.coe.int>
16. **Byla** H. Daktaras v. Lithuania. 2000. <http://www.echr.coe.int>
17. **Teisėją** trauktis paskatino ministras // Lietuvos rytas. 1998. Spalio 20 d.
18. **Po skandalo** – vėl į Lukiškių kamerą // Lietuvos rytas. 1998. Spalio 9 d.

Protection of Judicial Authority in Media

Dr. Edita Žiobienė

Law University of Lithuania

Keywords: judicial independence, protection of judicial authority, freedom of speech, limits of critics, dissenting opinion, public persons, private persons, public debate.

SUMMARY

In relation to the criticism of judges it is important to ensure that the call to account does not overwhelm judicial independence. The process of accountability itself will be unworkable and therefore unacceptable. Whether criticism is purposive and how to assess criticism as purposive will depend on the facts and circumstances of each event.

The Strasbourg Court's jurisprudence proves that although the judiciary enjoys a special protection, it does not function in a vacuum and questions about the administration of justice may be part of the public debate.

In the Sunday Times v. United Kingdom [6] the European Human Rights Court noted, that "there is general recognition of the fact that the courts cannot operate in a vacuum. Whilst they are the forum for the settlement of disputes, this does not mean that there can be no prior discussion of disputes elsewhere, be it in specialised journals, in the general press or amongst the public at large. Furthermore, whilst the mass media must not overstep the bounds imposed in the interests of the proper administration of justice, it is incumbent on them to impart information and ideas concerning matters that come before the courts just as in other areas of public interest. Not only do the media have the task of imparting such information and ideas: the public also has a right to receive them".

Reticence and avoidance of courts to explain adopted decisions and certain circumstances that influenced decisions that are not present in laconic court documents to the media and the public does not protect authority of courts too. The requirements to state absolutely all influential circumstances in the decision are often not fully realized and the motives that predetermined a certain decision remain unmentioned. Therefore the conciseness and laconicism in decisions and oftentimes dilettantism of the media create conditions for doubts and distrust in the work of a court to thrive. Courts should be interested in informing the society about adopted decisions, especially in resonant cases. This would lead to avoidance of false and misleading information spread by the media.

The Lithuanian law and practice on criticizing judges and the ways in which they may react to criticism differ considerably from those in the so-called common law countries. Judges do not enjoy any special protection of their private lives, criticism or defamation.

The analysis revealed, that judges can not be treated as public persons, therefore they are afforded maximum protection of their reputations and private lives.

